

Donald Broady, "Varför går vi i skolan?", manuskript 21 maj 2014.

Nedan manuset utan ändringar. Denna lilla text beställdes för att publiceras på Vetenskapsrådets sajt forskning.se inom ramen för temat "Skolan och samhället". Den version som i september 2014 publicerades på den nämnda sajten är redigerad utan författarens medverkan.

Varför går vi i skolan?

I alla slags samhällen i alla tider har barn och unga behövt lära sig saker. Att lärandet främst ska äga rum i institutioner av den typ vi kallar skola är ett ganska ny påhitt. Ännu nyare är idén om samma slags skola för barn och unga ur alla samhällslager.

Under medeltiden fanns riddarakademier för aristokratin, klosterskolor och katedralskolor där kyrkans män formades, jämte ett fåtal andra typer utbildningsanstalter, men regeln var att lärandet försiggick i familjen, i arbetet eller på andra håll i samhällsgemenskapen.

Långt in i 1800-talet fortlevde föreställningen att staten varken har skyldighet eller rätt att ordna undervisning för "näringsarna" och andra enskilda intressen. Staten kunde utbilda sina egna – ämbetsmän, präster och officerare – men inte lägga sig i skrånas lära eller färdighetsundervisning som uppfattades som tillhörande det praktiska livet, såsom i moderna språk eller matematik. Om köpmännen hade behov av folk som skötte affärskorrespondensen på tyska eller bokföringen så fick de själva skapa skolor för ändamålet.

För de breda befolkningslagren fanns folkundervisning. Även efter folkskolestadgan 1842 var omfattningen synnerligen begränsad. Så även syftet. Moralfostran kom i första hand. Allmogens barns lärande skedde i allt väsentligt utanför folkskolan. Med skolplikt avsågs före 1888 inte tvång för barnen att infinna sig i skolan utan enbart varje stadsförsamlings och sockens skyldighet att tillhandahålla minst en folkskola och minst en lärare. Inte ens en så fundamental färdighet som läskunnighet behövde folkskolan förmedla, den uppgiften kunde åvila föräldrarna eller småskolorna. I motsatt ände av samhällshierarkin, i de översta skikten, undervisades barnen normalt i hemmen fram till dess att det eventuellt var dags för läroverk eller universitet. Skillnaden är slående i jämförelse med i dag när skolan framstår som oundgänglig för lärandet.

Från och med slutet av 1800-talet stod striden het om en för alla samhällsklasser gemensam "bottenskola", vilket var liberalernas och socialdemokraternas krav. Inte förrän i början av 1970-talet var en sådan bottenskola, kallad grundskolan, införd överallt till och med till åttonde klass. Därmed försvann folkskolan. Samtidigt inrättades den sammanhållna gymnasieskolan och 1977 fördes även det

tidigare virrvarret av disparata eftergymnasiala utbildningar samman till en enda organisation benämnd högskolan.

Vid en internationell jämförelse blev därmed det svenska utbildningsväsendet ovanligt sammanhållet i organisatoriskt avseende, och har så förblivit. Annorlunda uttryckt: den tidigare differentieringen mellan socialt åtskilda institutioner – folkskola/läroverk, universitet/lärarseminarier – flyttade in i en och samma organisation. Vi ju att levnadsbanorna och skolgången – ofta redan från förskoleåldern – som regel gestaltas högst olika för den som i vuxen ålder blir läkare och för den som får ett okvalificerat arbete eller inget alls. De facto existerar ett parallellskolesystem. Varför behöver vi då ett övergripande begrepp ”skola” som förutsätts betyda detsamma för alla?

Lek med tanken att urvalet till gymnasieprogram eller högskoleutbildningar skedde på samma vis som försäkringsbolagens beräkningar av premier! Det vill säga utifrån sannolikhetskalkyler och med hänsyn tagen till risker och intjäningsmöjligheter: – Du vars mamma är kulturredaktör blir antagen till Södra Latin och du vars pappa är koncernchef är välkommen till Handelshögskolan. För ett par hundra år sedan var den sortens rekryteringsförfarande självklart. I dag naturligtvis omöjligt. Det individualistiska och meritokratiska tänkesättet har tagit över.

Därmed har också skolan blivit en nödvändighet. Man kunde föreställa sig alternativa sätt att åstadkomma lärande men i dagens samhälle är skolan den enda inrättning som ett legitimt vis kan definiera, överföra och fördela det symboliska kapital som avgör medborgarnas livschanser.

Därför går vi i skolan.

Donald Broady, professor emeritus, Uppsala universitet